YATIRIM ANTLAŞMALARINDA YER ALAN ADİL VE EŞİT MUAMELE İLKESİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ

LEGAL CHARACTERISTIC OF THE PRINCIPLE OF FAIR AND EQUITABLE TREATMENT

Oğuz Kaan PEHLİVAN

Özet: İkili ya da çok taraflı uluslararası yatırım antlaşmalarının giderek yaygınlaşmasıyla, küresel çapta bir yatırım akışı önündeki bariyerler giderek zayıfladı. Ev sahibi ülkelerdeki yatırımların korunması noktasında zaman içerisinde gelişen standartlar, yatırımların ev sahibi ülkenin hukukundan bağımsız olarak korunmasını sağlayacak ayrı bir uluslararası hukuk rejimi ve prensipleri olarak gelişme gösterdi. Bağımsız uluslararası prensip ve esasların, devletlerin karşılıklı ya da çok taraflı imzaladıkları yatırım antlaşmalarında yer aldığını görüyoruz. Birtakım ilkelere bu antlaşmalarda yer verilmesi, bu ilkelerin hukuki niteliğini tartışmayı zorunlu kılmaktadır. Bu ilkelerin, Adalet Divanı Statüsü'nün 38. maddesinde öngörülen uluslararası hukukun kaynaklarına ilişkin epistemolojik modelde, hangi başlık altında yer aldığının tespiti önem taşımaktadır. Zira bu prensiplerin hukuki etkileri ve uygula(n)ma noktasında bağlayıcılığı, hukuki niteliklerine göre değişiklik gösterecektir.

Adil ve eşit muamele ilkesi, ikili ya da çok taraflı pek çok yatırım antlaşmasında yer almaktadır. Bu ilkeye, antlaşmalarda norm boyutuyla yer verilmektedir. Bu makale, adil ve eşit muamele ilkesinin hukuki niteliği konusundaki tartışmalara katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bu ilke, örf ve adet hukuku kuralı mıdır ya da örf ve adet hukuku kuralına dönüşmüş müdür? Bu ilke, hukukun genel prensibi olarak kabul edilebilir mi? Soruları bu makalenin kapsamı içerisindedir. Peşinen belirtmek gerekir ki, bu ilke, örf ve adet kuralı ya da hukukun genel prensibi olarak kabul edilemez, sadece yer aldığı ilgili antlaşmalarda norm niteliğini haizdir.

Anahtar Kelimeler: Adil ve Eşit Muamele İlkesi, Yatırım Antlaşmaları, Örf ve Adet Hukuku, Hukukun Genel Prensipleri

Abstract: With the proliferation of bilateral and multilateral investment treaties, obstacles to investment flow has weakened. The protection of the investment in the host countries became more important and challenging than ever. Therefore, States, in order to protect their investors abroad, developed and inserted certain independent international standards within these treaties. Defining their legal nature in accordance with the article 38 of the Status of

* Avukat, Ankara Üniversitesi Doktora Öğrencisi

International Court of Justice is significant, because legal nature of these principles and standards, whether it is a norm, or customary international law or general principles of law, will also define their effects and binding force upon States.

Principle of fair and equitable treatment is an independent international standard aimed to protect investors from arbitrary and unfair treatments of host States. This article will discuss the legal nature of this principle and assert that it is a norm; neither a customary international rule nor general principles of law.

Keywords: Principle of Fair and Equitable Treatment, Investment Treaties, Customary International Law, General Principles of Law

A. Giriş

Birleşmiş Milletler (BM) Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), 1964 yılında ticaret, kalkınma ve yoksulluk gibi sorunların ele alınması amacıyla yatırım, teknoloji ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili hususlara ilişkin bir temas noktası olarak kurulmuştur. UNCTAD tarafından her sene yayımlanan Dünya Yatırım Raporu, doğrudan yabancı yatırımlar, ikili ya da çok taraflı yatırım antlaşmalarına ilişkin güncel gelişmeleri içermektedir. 2017 yılı raporu[1] verilerine göre, 2016 yılında 37 yeni uluslararası yatırım Antlaşması imzalanmıştır. Bugüne kadar ise toplamda 3,324 tane uluslararası yatırım Antlaşması imzalanmıştır. 2016 yılında ise 19 yatırım Antlaşması sona ermiştir.

Her ne kadar uluslararası yatırım ve yatırım antlaşmalarının tarihi, sömürge öncesi döneme kadar uzansa da, Soğuk Savaş'ın sona erdiği ve neoliberal politikaların hız kazandığı 90'lı yıllarından itibaren uluslararası yatırım antlaşmalarında patlama yaşanmıştır. Devletler ekonomilerini geliştirmek, büyütmek ve yabancı yatırımcıyı ülkesine çekmek için siyasi, ekonomik ve en önemlisi hukuki birtakım iyileştirmeler yapma yoluna gitmişlerdir, zira küresel para akışını kendi ülkelerine çekmek konusunda devletlerarasında bir rekabet baş göstermiştir.

Yabancı yatırımcının, ev sahibi ülkeye gelmesini ve yatırımlarını bu ülkede devam ettirmesini cazip kılacak birtakım güvencelerin yatırım antlaşmalarına girmesi bu arka planda gerçekleşmiştir. Öyle ki, ev

[1] UNCTAD, World Investment Report 2017 Investment and the Digital Economy, Geneva, (2017), s. xii

sahibi devletler, yatırımcılara güvence verebilmek amacıyla, kendi hukuklarındaki koruma standartlarını yükseltme gereği duymuşlardır. Bu noktada, adil ve eşit muamele ilkesinin neredeyse tüm karşılıklı yatırım antlaşmalarında yer almaya başladığını söyleyebiliriz.

İkili ya da çok taraflı pek çok yatırım antlaşması, adil ve eşit muamele ilkesine yer vermektedir. Adil ve eşit muamele ilkesi ilk olarak 1948 tarihli Havana Şartında[2] düzenlenmiştir. Doktrini oluşturan çalışmaları incelediğimizde, bu ilkenin içeriğinin ve niteliğinin tespiti, sınırlarının ve uygulamasının belirlenmesi daha çok tahkim kararları ışığında tartışılmaktadır.[3] Ülkemizin taraf olduğu pek çok ikili yatırım Antlaşmasında da bu ilkeye yer verilmiştir.[4] Bu ilke kimi zaman

---

2 Şartın 11 ile 29. maddelerinde bu ilkeye yer verilmektedir. Madde 11; "to assure just and equitable treatment"; madde 29; "each Member shall accord to the trade of the other Members fair and equitable treatment." United Nations Conference on Trade and Employment held at Havana,Cuba from 21 November 1947 to 24 March 1948, Havana Şartı"na erişim için bknz: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/havana_e.pdf

3 Stephen Vasciannie, "The Fair and Equitable Treatment Standard in International Investment Law and Practice", British Yearbook of International Law, 70 (1999), s. 99; UNCTAD, Fair and Equitable Treatment, UNCTAD/ITE/IIT/11 (Vol. III) Geneva, (1999) http://unctad.org/en/Docs/psiteiitd11v3.en.pdf ; Catherine Yannaca Small, "Fair and Equitable Treatment in International Investment Law", OECD Working Papers on International Investment (2004), No. 3; Christoph Schreuer, "Fair and Equitable Treatment in Arbitral Practice", *Journal of World Investment & Trade* 6 (2005), s. 357

4 "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Antlaşma" madde 3 (RG. 12.7.2015/29414), "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Morityus Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Antlaşma" madde 3 (RG. 6.5.2016/29704), "Türkiye Cumhuriyeti ve Slovakya Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Antlaşma" madde 2 (RG. 24.8.2013/28745), "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Birleşik Tanzanya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Antlaşması" madde 2 (RG. 25.7.2013/28718 Mükerrer), "Türkiye Cumhuriyeti ve Hırvatistan Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına Yönelik Antlaşma" madde 2 (RG. 7.5.2013/28640), "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Korunması ve Teşvikine İlişkin Antlaşma" madde 2 (RG. 2.5.2013/28635), "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Nijerya Federal Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Antlaşma" madde 4 (RG. 11.10.2012/28438), "Türkiye Cumhuriyeti ile Çek Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Antlaşması" madde 2 (RG. 15.1.2012/28174), "Türkiye Cumhuriyeti ile Libya Arap Halk Sosyalist Büyük Cemahiriyesi Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Antlaşması" madde 2 (RG. 14.4.2011/27905)

"adil ve eşit muamele"[5], kimi zaman ise "adil ve hakkaniyete uygun muamele"[6] olarak ifa edilmektedir. İfade edilişi nasıl olursa olsun bu yükümlülük, ev sahibi devletin benzer durumda bulunan yerli ve yabancı tüm yatırımcılara ve yatırımlara eşdeğer şekilde davranmasını garanti altına almaktadır.

B. Metodoloji Üzerine

Bu makalede, bu çalışmanın sınırlarını aşan ve bir başka çalışmanın konusu olabilecek, adil ve eşit muamele ilkesinin maddi içeriği tartışılmamıştır.[7] Sadece adil ve eşit ve muamele ilkesinin hukuki niteliği araştırılmıştır. Adalet Divanı Statüsü madde 38 uyarınca kendisine sunulan uyuşmazlıkları uluslararası hukuka uygun olarak çözmekle görevli olan Divan;

a) uyuşmazlık durumundaki devletlerce açık seçik kabul edilmiş kurallar koyan, gerek genel gerekse özel uluslararası antlaşmaları;

b) hukuk olarak kabul edilmiş genel bir uygulamanın kanıtı olarak uluslararası örf ve adet hukuku kurallarımı kurallarını;

c) uygar uluslarca kabul edilen hukukun genel prensiplerini;

d) 59. madde hükmü saklı kalmak üzere, hukuk kurallarının belirlenmesinde yardımcı araç olarak yargı ve hakemlik kararları ile çeşitli ulusların en yetkin yazarlarının öğretilerini uygular.

Bu madde uluslararası hukukun kaynaklarını da belirlemektedir. Uluslararası hukukun asli kaynakları; antlaşmalar, örf ve adet hukuku kuralları ile hukukun genel prensipleri oluşturmaktadır. Yardımcı

---

5 "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Antlaşma" madde 3 (RG.12.7.2015/29414), "Türkiye Cumhuriyeti ve Slovakya Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Antlaşma" madde 2 (RG. 24.8.2013/28745)

6 "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Morityus Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Antlaşma" madde 3 (RG.6.5.2016/29704),"Türkiye Cumhuriyeti ile Çek Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Antlaşması" madde 2 (RG. 15.1.2012/28174)

7 Bu konuda bknz: Rumeysa Partalcı, "Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Antlaşmalarında Düzenlenen Adil ve Eşit Davranma Yükümlülüğü", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası* Özel *Hukuk Bülteni,* Yıl 37, Sayı 2, Kültür Sanat Basımevi, İstanbul, (2017).

kaynaklar ise, yargı ve hakemlik kararları ile doktrin olarak belirlenmiştir. Yardımcı kaynaklar, asli kaynakların varlıklarının ve içeriklerinin, birbirleri arasındaki sınırların ve etkileşimin belirlenmesine yardımcı olmaktadırlar.

Asli kaynaklar *sui generis* birtakım hususiyetler taşımaktadır. Antlaşmalar prensip olarak sadece taraflar arasında hüküm ve sonuçlarını doğurur. Bazı durumlarda, en çok gözetilen ulus kaydı gibi ilkelerin antlaşmaya dâhil edilmesiyle bu antlaşmalar 3. kişiler için de hak ve yükümlülükler doğurabilir. Öte yandan antlaşma hükmü olarak yer almasa da bazı hak ve yükümlülükler devletleri örf ve adet hukuku kuralı olarak bağlayabilir. Örf ve adet hukuku kuralının varlığında, ayrıca bu kuralın ispat edilmesi, maddi ve manevi unsurların kanıtlanması ve karşı taraf için bağlayıcı olduğunun açıkça gösterilmesi gerekmektedir. Ancak antlaşma maddesi hükümleri için böyle bir ispat külfeti aranmayacaktır. Benzer şekilde, hukukun genel prensipleri, devletlerin iç hukuklarından aktarılarak uluslararası hukuka dâhil edilmektedir. Bir ilke, hukuk genel prensibi olarak kabul edildikten sonra, diğer iki asli kaynak üzerinde etkili olmaktadır. Örneğin, en çok gözetilen ulus kaydı antlaşma normu olarak hukuki sonuçlar doğurur. Bu kayıt ile içerikleri neredeyse benzer olan ve çoğu zaman benzeşen, ayrım gözetmeme ilkesi, hukukun genel prensibi olarak doğmuştur. Bu bakımdan bir ilkenin hukuki niteliğinin tespiti, bu ilkenin bağlayıcılığı, ispat edilebilirliği, yargılamalarda ileri sürülebilirliği konularında önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, Statü'nün 38. maddesinde yer verilen bu epistemolojik model kullanılacaktır. Adil ve eşit muamele ilkesinin hukuki niteliği ve asli kaynaklardan hangisine ilişkin hususiyetleri taşıdığı, doktrin ile yargı ve hakemlik kararlarıyla tespit edilmeye çalışılacaktır.

C. Antlaşma Temeli

Adil ve eşit muamele ilkesi her şeyden önce uluslararası yatırım antlaşmalarında yer alan bir antlaşma maddesidir, normdur. Bu ilkenin yeknesak bir yazılış ve ifade ediliş şekli bulunmasa da pek çok antlaşmada yer almaktadır.[8] Devletler ikili yatırım antlaşmaları için oluşturdukları model antlaşmaların içerikleri ve yapısı ise benzerlik

[8] Andrew Newcombe and Lluis Paradell, Law and Practice of Investment Treaties (2009), s. 65

göstermektedir.[9] Dolayısıyla, bu ilkeye model antlaşmaların çoğunda benzer ifade tarzıyla rastlamak mümkündür.

1. Antlaşmada Yer Verilmemesi

Adil ve eşit muamele ilkesi yatırım antlaşmalarında en sık rastlanan ilke olmasına rağmen bazı ilk dönem yatırım antlaşmalarında ve ikili antlaşmalarda yer verilmemiştir.

İkili yatırım antlaşmalarına baktığımız zaman, yatırım antlaşmalarının gelişmekte olduğu ilk dönemde adil ve eşit muamele ilkesine yer verilmediğini görüyoruz. Federal Almanya tarafından 1960'lara kadar imzalanan pek çok Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Antlaşmalarında veya dünyada bilinen diğer adıyla "*Bilateral Investment Treaties*" (BIT's) adil ve eşit muamele ilkesine rastlanmamaktadır.[10] Yine aynı şekilde 1977 tarihinde Japonya ile Mısır arasında imzalanan karşılıklı yatırım antlaşmasında da bu ilkeye yer verilmemiştir.[11]

Bazı çok taraflı yatırım antlaşmaları da adil ve eşit muamele ilkesine yer vermemiştir. Dünya Ticaret Örgütü bünyesinde imzalanan ticaret Antlaşmaları, örneğin Ticaretle İlgili Fikri Mülkiyet Hakları Antlaşması (TRIPS), Hizmet Ticareti Genel Antlaşması, (GATS), Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması (GATT), adil ve eşit muamele ilkesine atıf yapmamakta bunun yerine en çok gözetilen ulus kaydı ve ulusal muamele ilkeleri yer almaktadır.[12] Bu iki ilkenin adil ve eşit muamele ilkesiyle olan ilişkisi bu makalenin sınırlarını aşmakta olup bir başka çalışmanın konusu oluşturmaktadır.[13]

---

9 UNCTAD, International Investment Rule Making, UNCTAD/ITE/IIT2007/3 (2008), s. 19, http://unctad.org/en/Docs/iteiit20073_en.pdf

10 Yine benzer şekilde 1959 tarihli Almanya-Pakistan Karşılıklı Yatırım Antlaşmasında, Almanya ile Malezya, Liberya, Fas, Togo ve Gine ile imzalanan Antlaşmalarda bu ilkeye yer verilmemiştir. Mohamed I. Khalil, "Treatment of Foreign Investment in Bilateral Investment Treaties", *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal,* 8 (1992), s. 339. Bu araştırmaya göre, incelenen 335 yatırım antlaşmasının 28"i adil ve eşit muamele ilkesini içermektedir.

11 UNCTAD, Bilateral Investment Treaties 1995-2006, (2007), s. 28 http://unctad.org/en/docs/iteiia20065_en.pdf

12 Franziska Tschofen, "Multilateral Approaches to the Treatment of Foreign Investment", *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, 8 (1992), s. 384. Bu makalede, çok taraflı yatırım antlaşmaları ile bunların içerdikleri koruma standartlarına ilişkin detaylı bir liste verilmektedir.

13 Bu konuda bknz: supra n.7.

2. Bağlayıcı Olmayan Nitelikte Maddeler Dışında Yer Verilmesi

Bazı durumlarda adil ve eşit muamele ilkesine antlaşmaların girişinde ya da açıklamalarında yer verilebilir. Adil ve eşit muamele ilkesinin antlaşma maddeleri dışında yer alması çok taraflı yatırım antlaşmalarında görülmektedir. Bu yaklaşımı benimseyen antlaşmalar, taraf devletlere ve özellikle ev sahibi ülkeye doğrudan herhangi bir yükümlülük getirmemeyi amaçlamaktadır.

Birtakım çok taraflı uluslararası antlaşmalarda bağlayıcı olmayan karakterde bu ilkeye yer verildiği görülmektedir. 1972 tarihli ICC Uluslararası Yatırım Yönergesinde, ev sahibi ülkeye adil ve eşit muamele ilkesinin kabul edilmesi tavsiye edilmektedir.[14] Benzer şekilde 1995 tarihli Pasifik Ülkeleri Uluslararası Yatırım Şartı[15] da ev sahibi ülkelere, uluslararası yatırımcılara adil ve eşit muamelede bulunmasını tavsiye etmektedir.

İkili antlaşmalarda da bu duruma rastlanmaktadır. 1996 tarihli Türkiye Cumhuriyeti ile Pakistan İslam Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Antlaşma'nın[16] giriş bölümü şu şekildedir:

"İstikrarlı bir yatırım ortamı meydana getirmek ve ekonomik kaynakların en etkin biçimde kullanılmalarını sağlamak üzere, yatırımların adil ve hakkaniyete uygun muameleye tabi tutulmasını*n arzu edileceğini kabul ederek ve…"*

---

14 The ICC Guidelines, UNCTAD, International Investment Instruments: A Compendium, Vol. III, (1996), s. 287, host countries: "Should respect the recognised principles of international law, reflected in many international treaties regarding the treatment of foreign property, concerning in particular:
i. Fair and equitable treatment for such property.

15 The Pacific Basin Charter on International Investments, UNCTAD International Investment Instruments: A Compendium, Vol. III, (1996), s. 377-378,
Host governments should treat international investors impartially, in accordance with
national and international law. . . .
In international transfers of funds, governments and international investors should proceed . . . as may be fair and reasonable to both parties concerned.

16 Türkiye Cumhuriyeti ile Pakistan İslam Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki Ve Korunmasına İlişkin Antlaşması https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/Kanunlar_Kararlar/kanuntbmmc080/kanuntbmmc080/kanuntbmmc08004196.pdf Bayindir Insaat Turizm Ticaret ve Sanayi AS¸ v. Pakistan, ICSID

Maddeler arasında değil de giriş ve açıklamalar bölümünde yer verilen ilkelerin bağlayıcılığı konusu, *Bayındır İnşaat Turizm Ticaret ve Sanayi A.Ş. v. Pakistan* arasındaki yatırım tahkimi davasında gündeme gelmiştir. Tahkim heyeti kararında, girişte ver verildiğine göre taraflar bu ilkenin aralarında bağlayıcı olmamasını kabul ettiği sonucuna ulaşmıştır.[17]

3. Bağlayıcı Nitelikte Madde Olarak Yer Verilmesi

Adil ve eşit muamele ilkesi pek çok ikili ya da çok taraflı yatırım antlaşmasında bağlayıcı nitelikte yani norm olarak yer almaktadır. İkili antlaşmalar söz konusu olduğunda, devletler genellikle kendi çıkarlarını koruma doğrultusunda hareket ederek kendilerine daha olumlu ve güvende hissettiren kelimeleri seçmektedirler. Bu açıdan, adil ve eşit muamele ilkesi bazı durumlarda farklı kelimelerle bazı durumlarda diğer koruma sağlayan ilkelerle, ya da uluslararası hukuk ile örf ve adet hukukuna atıfla metinlerde yer almaktadır. Örneğin, 1960'larda ABD ile Yunanistan, İrlanda, İsrail, Nikaragua, Fransa, Pakistan, Belçika ve Lüksemburg arasında imzalanan Dostluk, Ticaret ve Seyrüsefer Antlaşması (FCN), "eşit muamele" ilkesinden söz ederken diğer FCN Antlaşmaları "adil ve eşit muamele" ilkesinden söz etmektedir.[18] Yine benzer şekilde, 1992 tarihli Norveç ile Litvanya arasında imzalanan yatırım antlaşmasında "eşit ve makul muamele"den bir yükümlülük olarak söz edilmektedir.[19]

1945 sonrası imzalanan yatırım antlaşmalarında yer alan "eşit muamele" ilkesi maddi içeriğine zaman içerisinde "adil" "makul" "hakkaniyete uygun" gibi diğer kavramlar de eklenme ihtiyacı duyulmuştur. Zira otoriter bir rejimle yönetilen bir ülkeye gelen yabancı yatırımcının

---

17 Case No. ARB/03/29 (Karar Tarihi 24 Ağustos 2009), paragraf 155; "It is true that the reference to FET in the preamble together with the absence of a FET clause in the Treaty might suggest that Turkey and Pakistan intended not to include an FET obligation in the Treaty." Bknz https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/ita0075.pdf

18 Vasciannie, (Supra n. 3), ss. 110-111

19 Article III of the 1992 Norway Lithuania BIT:
Each contracting party shall promote and encourage in its territory investments of investors of the other contracting party and accept such investments in accordance with its laws and regulations and accord them equitable and reasonable treatment and protection . . .

o ülkenin vatandaşlarıyla eşit muamele görmesinin kabulü olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.

Adil ve eşit muamele ilkesinin, bir norm olarak bazen diğer ilke ve standartlarla birlikte, uluslararası hukuka ya da nadiren iç hukuk atıfla formüle edildiği görülmektedir.

a) Diğer İlke ve Standartlarla Birlikte Yer Verilmesi

Adil ve eşit muamele ilkesi bazı ikili yatırım antlaşmalarında ayrı bir norm olarak ve yatırımları korumayı amaçlayan diğer garantilerle birlikte yer alır. Bu ilkelere örnek olarak, ulusal muamele, en çok gözetilen ulus kaydı, tam koruma ve güvenlik, keyfi ve ayrımcı muameleden kaçınma, uluslararası asgari muamele standardı gibi ilkeler verilebilir.

Türkiye Cumhuriyeti ve Slovakya Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Antlaşmanın 2(2) maddesi adil ve eşit muamele ilkesi ile tam koruma ilkesini bir arada içermektedir.[20]

"Her bir Akit Tarafın yatırımcılarının yatırımları her zaman adil ve eşit muameleye tabi tutulacak ve diğer Akit Tarafın ülkesinde tam korumadan yararlanacaktır."

Benzer şekilde, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Antlaşmanın 3(2) maddesinde adil ve eşit muamele ilkesi tam koruma ve güvenlik ile asgari muamele standardı ilkeleriyle bir arada verilmiştir.[21]

"Her bir Akit Tarafın yatırımcılarının yatırımları, diğer Akit Tarafın ülkesinde her zaman adil ve eşit muamele ile tam koruma ve güvenlik de dâhil olmak üzere uluslararası hukukun asgari muamele standartlarına uygun bir muameleye tabi tutulur."

---

20 Türkiye Cumhuriyeti ve Slovakya Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Antlaşma" madde 2 (2) (RG. 24.8.2013/28745

21 "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Antlaşma" madde 3 (2) (RG. 12.7.2015/29414)

b) Uluslararası Hukuka Atıfla Yer Verilmesi

Adil ve eşit muamele ilkesinin diğer bir formülasyonu "uluslararası hukuk"a referansla oluşturulmasıdır. Bu konudaki en önemli örneği, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması (NAFTA) oluşturmaktadır. NAFTA madde 1105, adil ve eşit muamele ilkesine uluslararası hukuka referansla yer vermektedir.

"Her bir Akit taraf, diğer Akit tarafın yatırımcılarının yatırımlarına, adil ve eşit muamele ile tam koruma ve güvenlik dâhil uluslararası hukuka uygun şekilde muamele edecektir."

Benzer formülasyona, Fransa, Kanada ve ABD'nin imzaladığı ikili yatırım antlaşmalarında rastlanmaktadır.[22] Bir diğer örnek Fransa ile Meksika arasında imzalanan 1998 tarihli karşılıklı yatırım antlaşmasıdır. Antlaşmanın madde 4 (1) düzenlemesi şu şekildedir:

"Her bir Akit taraf adil ve eşit muameleyi uluslararası hukukun prensipleri gereğince genişletmeyi ve gereğini yerine getirmeyi…."[23]

Bu formülasyonda adil ve eşit muamele ilkesi bazen uluslararası hukukun "içinde", bazen de uluslararası hukuka "uygun" olarak ya da bazı durumlarda uluslararası hukuk kurallarının sağladığı korumadan daha az olmayacak şekilde ifade edilmektedir.

c) Örf ve Adet Hukukuna Atıfla Yer Verilmesi

Bu yaklaşımla adil ve eşit muamele ilkesi sınırlandırılmaya çalışılmaktadır. Öyle ki, adil ve eşit muamele ilkesinin sınırları örf ve adet hukuku olarak kabul edilen Uluslararası Asgari Muamele Standardı ile belirlenmektedir. ABD ve Kanada'nın model yatırım antlaşmala-

---

22 1971 tarihli İsviçre ile Uganda arasındaki karşılıklı yatırım antlaşması madde 4(1); 1998 tarihli Kanada ile Kosta Rika arasındaki karşılıklı yatırım antlaşması madde II (1); 1992 tarihli ABD Model Yatırım Antlaşması madde II (2) (a)

23 Agreement Between The Government Of The Republıc Of France And The Government Of The Unıted Mexıcan States On The Recıprocal Promotıon And Protectıon Of Investments http://investmentpolicyhub.unctad.org/Download/TreatyFile/1253 madde 4 (1):
Either contracting party shall extend and ensure fair and equitable treatment in accordance with the principles of international law to investments made by investors of the other contracting party in its territory or in its maritime area, and ensure that the exercise of the right thus recognised shall not be hindered by law or in practice.

rında bu formülasyon kabul edilmiştir. 2004 tarihli ABD model yatırım antlaşmasının Asgari Muamele Standardı kenar başlık 5. maddesi uyarınca;

"Her bir Akit Taraf, yatırımcılara, adil ve eşit muamele ile tam koruma ve güvenlik dâhil örf ve adet hukuku uyarınca muamelede bulunmayı kabul eder."[24]

Benzer şekilde 2004 tarihli Kanada model yatırım antlaşması aynı hükmü içermektedir.[25] Sermaye aktaran devletler, ev sahibi ülkelerde

---

24 Article 5: Minimum Standard of Treatment [Article 5 [Minimum Standard of Treatment] shall be interpreted in accordance with Annex A.]
1. Each Party shall accord to covered investments treatment in accordance with customary international law, including fair and equitable treatment and full protection and security.
2. For greater certainty, paragraph 1 prescribes the customary international law minimum standard of treatment of aliens as the minimum standard of treatment to be afforded to covered investments. The concepts of "fair and equitable treatment" and "full protection and security" do not require treatment in addition to or beyond that which is required by that standard, and do not create additional substantive rights. The obligation in paragraph 1 to provide:
(a) "fair and equitable treatment" includes the obligation not to deny justice in criminal, civil, or administrative adjudicatory proceedings in accordance with the principle of due process embodied in the principal legal systems of the world; and
(b) "full protection and security" requires each Party to provide the level of police protection required under customary international law.
3. A determination that there has been a breach of another provision of this Treaty, or of a separate international agreement, does not establish that there has been a breach of this Article.
. . .
Annex A: Customary International Law
The Parties confirm their shared understanding that "customary international law" generally and as specifically referenced in Article 5 [Minimum Standard of Treatment] and Annex B [Expropriation] results from a general and consistent practice of states that they follow from a sense of legal obligation. With regard to Article 5 [Minimum Standard of Treatment], the customary international law minimum standard of treatment of aliens refers to all customary international law principles that protect the economic rights and interests of aliens.

25 Article 5: Minimum Standard of Treatment
1. Each Party shall accord to covered investments treatment in accordance with the customary international law minimum standard of treatment of aliens, including fair and equitable treatment and full protection and security.
2. The concepts of "fair and equitable treatment" and "full protection and security" in paragraph1 do not require treatment in addition to or beyond that which is required by the customary international law minimum standard of treatment of aliens.
3. A determination that there has been a breach of another provision of this Agreement, or of a separate international agreement, does not establish that there has been a breach of this Article.

yatırımcılarının sınırları ve içeriği açık, belirli bir seviyenin altına olmayacak adil ve eşit muameleyi, örf ve adet hukukun olan uluslararası asgari standart ile birleştirmeyi tercih etmektedir. Zira yatırımcılarının, ev sahibi ülkede asgari standartlarda birtakım haklara ve korumalara sahip olmasını istemektedirler. ABD ve Kanada özelinde, bu formülasyonun kabul edilmesinde, NAFTA'nın uygulanması ve kendilerine açılan davalar ile yatırımcılarının açtıkları davalar etkili olduğu söylenebilir.[26]

d) İç Hukuka Atıfla Yer Verilmesi

Çok nadir olsa da bazı yatırım antlaşmalarında adil ve eşit muamele ilkesi iç hukuka ve iç hukuk prensiplerine atıfla yer verilmektedir.

1997 tarihinde Karayip Topluluğu (CARICOM) ile Küba arasında imzalanan karşılıklı yatırım antlaşması madde IV şu hükmü içermektedir:

"Her bir Akit Taraf, diğer akit tarafın yatırımcılarının yatırımlarına kendi ulusal hukuk ve düzenlemeleri altındaki adil ve eşit muameleyi sağlayacaklardır."[27]

Devletler özgür iradeleriyle, diledikleri şartlarda antlaşma oluşturup akdedebilirler. Ancak adil ve eşit muamele ilkesinin, iç hukuk referansla antlaşmalarda yer alması kendi içinde bir çelişki oluşturmaktadır. Zira gerek adil ve eşit muamele ilkesi gerekse diğer standartlar, yabancı yatırımcıya ev sahibi ülkenin iç hukukundan bağımsız olarak birtakım korumalar getirmek üzere kurgulanmıştır. Bu ilkenin iç hukukla bağlantılı hale getirilmesi, ev sahibi devletin davranışlarını değerlendirebileceğimiz bağımsız uluslararası standartları ortadan kaldırmaktadır. Öte yandan yatırımcıları, ev sahibi ülkenin anladığı şekilde bir adil ve eşit muamele ile karşı karşıya bırakmaktadır.

---

26 OECD, "Fair and Equitable Treatment Standard in International Investment Law", OECD Working Papers on International Investment, 2004/03, OECD Publishing (2004), s. 10-11.

27 UNCTAD, Bilateral Investment Treaties 1995-2006, (2007), s. 31 http://unctad.org/en/docs/iteiia20065_en.pdf
"Each party shall ensure fair and equitable treatment of investments of investors of the other party under and subject to national laws and regulations."

D. Adil ve Eşit Muamele İlkesinin Hukuki Niteliği

Adalet Divanı Statüsü madde 38'de yer aldığı ve genel kabul gördüğü üzere uluslararası hukukun üç asli kaynağı bulunmaktadır: Antlaşmalar, örf ve adet hukuku, hukukun genel prensipleri.[28] Statünün madde 38'de yer verilen bu epistemolojik model ışığında, adil ve eşit muamele ilkesinin hangi hukuki niteliğe sahip olduğu tartışılacaktır.

1. Adil ve Eşit Muamele İlkesi Sadece Antlaşma Normu Mudur?

Adil ve eşit muamele ilkesinin pek çok ikili ve çok taraflı yatırım antlaşmalarında yer almadığına değinmiş, örnekler vermiştik. Dolayısıyla, bu ilke uluslararası pek çok antlaşmada bir norm olarak yer almaktadır. Bu haliyle, adil ve eşit muamele ilkesi antlaşmadan kaynaklanan bağlayıcı bir normdur. Peki, sadece bir antlaşma normu mudur? Antlaşmalar ile örf ve adet hukukunun ilişkisi bu noktada önem arz etmektedir. Temel olarak, antlaşmalar ile örf ve adet hukuku arasında üç farklı şekilde etkileşim olduğu kabul edilmiştir[29]:

1. Antlaşmalar, daha önce var olan örf ve adet kuralını yeniden norm olarak kaleme alabilir,

2. Antlaşmada yer alan bir norm *in statu nascendi* (oluşturulurken) örf ve adet hukukuna dönüşebilir,

3. Antlaşma yeni bir norm yaratır ve bu norm süreç içerisinde bir örf ve âdete dönüşebilir.

Bu açıdan, adil ve eşit muamele ilkesinin uluslararası yatırım antlaşmalarında norm olarak yer alması, hâlihazırda örf ve adet hukuku olan bu kuralın, norm olarak yeniden kaleme alındığı şeklinde yorumlanabilir. Öyle ki, adil ve eşit muamele ilkesini, uluslararası asgari standart esasının bir parçası olarak düşünen yazarlar, bu ilkeyi aynı zamanda örf ve âdetin bir parçası olarak da görürler. Öte yandan bu iki normun ilişkisi bunların aynı kaynaktan doğduğu ve aynı hukuki

---

28 Alain Pellet, "Article 38", A. Zimmermann ve diğerleri. (eds.), The Statute of the International Court of Justice (2006), s. 677 http://pellet.actu.com/wp-content/uploads/2016/02/PELLET-2006-Article-38-of-the-Statute-of-the-ICJ.pdf

29 Jimenez de Arechaga, "The Work and the Jurisprudence of the International Court of Justice 1947 1986", British Yearbook of International Law 58 (1987), s. 32-33

niteliğe sahip olduğunu ileri sürmek için yeterli değildir. Zira Adalet Divanı, bu durumu, Nikaragua kararında şöyle açıklamıştır;[30]

"*Uluslararası hukukun iki farklı kaynağından doğan iki farklı norm aynı içeriğe sahip olsalar da* söz konusu Devletler bu iki norm ile antlaşmalar düzeyi ile örf ve âdet *gereği bağlı olsalar da; bu iki norm hala ayrı ayrı var olmaya devam ederler*."

Dolayısıyla, içerikleri aynı olsa da iki farklı kaynaktan doğan iki farklı norm söz konusu olabilmektedir.

2. Adil ve Eşit Muamele İlkesi Örf ve Adet Hukuku Normu Mudur?

Antlaşmalar ile örf ve adet hukukunun üçüncü bir etkileşimi, devletlerin zaman içerisinde yaygın ve sürekli bir örnek davranışları ve bu davranışların hukukun gereği olduğu inancıyla ilgili normun örf ve adet hukukuna dönüşmesiydi. Dolayısıyla, adil ve eşit muamele ilkesinin yaygın olarak kullanılmasından dolayı ortaya bir örf adet kuralı çıkmış mıdır?

Adalet Divanı, Kuzey Denizi Kararında, antlaşma hükümlerinin örf ve adet kuralının oluşmasına temel oluşturabileceğini kabul etmiştir.[31] Öyle ki, bir örnek davranış (*consuetudo*) ve hukuka uygunluk gerekçesiyle bu davranışların tekrarlanması (*opinio juris*) örf ve adet hukukunu oluşturmaktadır.[32] Çok taraflı yatırım Antlaşmalar bağlamında değerlendirecek olursak bazılarında bu ilke yer almamaktadır. Ancak neredeyse tüm ikili yatırım Antlaşmaları bu ilkeyi içermektedir. Bu açıdan devletlerin yatırım Antlaşması imzalaması her iki unsur içinde yeterli sayılabilir mi?

---

30 Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. USA) s. 95, para. 178. "[E]ven if two norms belonging to two sources of international law appear identical in content, and even if the states in question are bound by these rules both on the level of treaty-law and on that of customary international law, these norms retain a separate existence."

31 North Sea Continental Shelf Cases (Federal Republic of Germany v. Denmark; Federal Republic of Germany v. Netherlands) para. 71 "The court observed: "There is no doubt that this process is a perfectly possible one and does from time to time occur: it constitutes indeed one of the recognized methods by which new rules of customary international law may be formed. At the same time this result is not lightly to be regarded as having been attained"

32 Akif Emre Öktem, Uluslararası Teamül Hukuku, Beta, (2013), s. 56, 102

Bazı yazarlar, benzer ya da çoğu zaman aynı ifadelerle binlerce ikili yatırım antlaşmasında yer alan adil ve eşit muamele ilkesinin örf ve âdete hukukuna dönüştüğünü ileri sürmektedir.[33]

Bazı yazarlara göre ise sadece ikili yatırım antlaşmalarına bakarak adil ve eşit muamele ilkesinin örf ve adet hukukuna dönüştüğünü söylemek mümkün değildir.[34] Zira *opinio juris* ikna edici bir şekilde devletler tarafından ortaya konulmamıştır. Bu açıdan ikili yatırım antlaşmaları *lex specialis* olarak düşünülmeli ve pazarlık gücü yüksek olan gelişmiş ülkelerce oluşturulduğu unutulmamalıdır.[35] Yaygın bir kullanımı olsa da, sadece bu yaygın kullanım adil ve eşit muamele ilkesinin örf ve adet hukuku kuralı olması için gerekli olan *opinio juris* için yeterli olmayacaktır.[36] Dolayısıyla *opinio juris'in* varlığını tam olarak tespit edebilmek için ilgili devletin bu konudaki başkaca davranışlarına da göz atmak gerekecektir. Öte yandan, en çok gözetilen ulus kaydı ya da ulusal muamele ilkeleri dahi uzun geçmişleri ve genel kabul görmüş olmalarına rağmen hala örf ve adet olarak kabul edilmemektedir.

Türkiye ile Kazakistan arasında imzalanan karşılıklı yatırım antlaşmasından kaynaklı bir yatırım uyuşmazlığı olan *Rumeli Telekom ve Kazakistan* davasında[37], adil ve eşit muamele ilkesinin kaynağı bağlamında tartışılmıştır. Türkiye ile Kazakistan arasındaki yatırım antlaşması adil ve eşit muamele ilkesini bir norm olarak içermemekte, sadece giriş bölümünde tavsiye olarak yer almaktadır. Tahkim heyeti verdiği kararda, Kazakistan'ın adil ve eşit muamele ilkesini ihlal ettiğine hükmetmiştir.[38] Ancak, bu ilkenin örf ve adet hukukundan kaynaklı olması gerekçesiyle değil yine bir başka antlaşmada norm olarak yer

33 Bernard Kishoiyian, "The Utility of Bilateral Investment Treaties in the Formulation of Customary International Law", *Northwestern Journal of International Law and Business*, 14 (1994), p. 327; Stephen M. Schwebel, "The Influence of Bilateral Investment Treaties on Customary International Law", ASIL Proceedings of the Annual Meeting, 98 (2004), p. 27; Steffen Hindelang, "Bilateral Investment Treaties, Custom and a Healthy Investment Climate", *Journal of World Investment & Trade*, 5 (2004), p. 789; Ioana Tudor, The Fair and Equitable Treatment Standard in the International Law of Foreign Investment (2008), s. 83, 85

34 Vasciannie, (Supra n. 3), s. 160; Muthucumaraswamy Sornarajah, The International Law on Foreign Investment, 2nd edn (2004) s.206

35 Vasciannie, (Supra n. 3), s.158, 159; Sornarajah s.106, 207

36 Ibid.

37 Rumeli Telekom SA ve Telsim Mobil Telekomikasyon Hizmetleri AŞ. v. Kazakistan, ICSID Case No. ARB/05/16 (Karar Tarihi 29 Temmuz 2008), para. 575.

38 Ibid. para 618

alması sebebiyle ihlale dayanak olarak gösterilmiştir. Tahkim heyeti, 1995 tarihinde Birleşik Krallık ile Kazakistan arasında imzalanan yatırım antlaşmasında yer alan adil ve eşit muamele ilkesine dayanmıştır. Heyet, Türkiye ile olan yatırım antlaşmasında yer alan en çok gözetilen ulus kaydı ile Birleşik Krallık ile imzalanan antlaşmadaki adil ve eşit muamele ilkesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

3. Adil ve Eşit Muamele İlkesi Hukukun Genel Prensibi Midir?

Adalet Divanı Statüsü madde 38 kapsamında üçüncü bir değerlendirme, adil ve eşit muamele ilkesinin hukukun genel prensipleri arasında yer alıp almadığına ilişkin olacaktır. Doktrinde bu ilkenin hukukun genel prensipleri arasında yer alıp almadığını değerlendiren yazarlar mevcuttur.[39]

Hukukun genel prensiplerini belirleyen ana unsurlar şunlardan oluşmaktadır; Devletlerin iç hukuk tarafından tanınan, geniş bir yelpazede yazılmamış hukuki normlar ve dahası uluslararası hukuka aktarılabilen nitelikteki normlar.[40]

Bu açıklamaya bakarak, adil ve eşit muamele ilkesinin hukukun genel prensiplerinden farklı olduğu görülecektir. Zira daha önce ayrıntılı değindiğimiz üzere, adil ve eşit muamele ilkesi ikili ya da çok taraflı pek çok uluslararası yatırım antlaşmasında yer alan yazılı bir normdur ve kaynağına en başta iç hukukta değil, uluslararası hukukta rastlanmaktadır. Tabii ki, Devletler iç hukuklarında yabancı yatırımları düzenleyen özel kanunlar çıkarıp, adil ve eşit muamele ilkesine yer verebilir. Ancak böylesi kanunlarda yer alan adil ve eşit muamele ilkesi, iç hukukun bir gereği olarak değil uluslararası yatırım antlaşmalarının ve yatırımların korunmasına ilişkin uluslararası koruma standartlarının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

---

39 Tudor, (Supra n.30), 2. Bölüm, s. 101-104

40 Pellet,(supra n.25), para. 250, s.766 "While the intentions of the drafters of the Statute are less obscure than sometimes alleged, international lawyers have never reached agreement on the definition of the general principles mentioned in Art. 38. There is, however, little doubt that they are:

- unwritten legal norms of a wide-ranging character; and
- recognized in the municipal laws of States;
- moreover, they must be transposable at the international level."

E. Sonuç

Adil ve eşit muamele ilkesi, neredeyse her bir ikili ve çok taraflı antlaşmada yer alan ve yatırımcılara koruma sağlayan bir ilkedir. Bu ilkenin Adalet Divanı Statüsü madde 38 bağlamında uluslararası hukukun hangi asli kaynağına ilişkin olduğunun yani hukuki niteliğinin tespiti, yatırımcılar ya da ev sahibi devletler açısından haklar ve yükümlülüklerin tespitiyle ve bunların uygulanmasıyla yakından ilgilidir.

Adil ve eşit muamele ilkesi her şeyden önce bir antlaşma normudur. Örf ve adet hukukuna dönüşmesine yol açacak bir örnek davranışın mevcut olduğu kabul edilse dahi *opinio juris* için yeterli kanıt bulunmamaktadır. Zira her bir devlet için *opinio juris*'in oluşup oluşmadığı, ikili antlaşmalarda bu ilkeye yer verilmesinin dışında, başkaca davranışlarla tespit edilmesi gerekmektedir. Bu açıdan, adil ve eşit muamele ilkesinin, örf ve adet hukuku olarak kabul edilmesi zorlu bir süreçtir. Son olarak, iç hukukun değil uluslararası hukukun ve gelişmelerin bir ürünü olarak ortaya çıktığı gerekçesiyle adil ve eşit muamele ilkesinin hukukun genel prensibi olarak kabul edilmez.

Bu bilgiler ışığında, adil ve eşit muamele ilkesinin, antlaşma normu olarak formüle ediliş biçimi dikkate alınarak içeriği her bir antlaşmada ve tarafların iradesi bağlamında ayrı ayrı tespit edilebilir ve bir antlaşma normuna bağlanan hukuki sonuçları doğuracağı kabul edilir.

Kaynakça

Arechaga Jimenez de, 'The Work and the Jurisprudence of the International Court of Justice 1947 1986', British Yearbook of International Law 58 (1987).

Hindelang Steffen, 'Bilateral Investment Treaties, Custom and a Healthy Investment Climate', *Journal of World Investment & Trade,* 5 (2004).

Kishoiyian Bernard, 'The Utility of Bilateral Investment Treaties in the Formulation of Customary International Law', *Northwestern Journal of International Law and Business*, 14 (1994).

Newcombe Andrew and Lluis Paradell, Law and Practice of Investment Treaties (2009).

Öktem Akif Emre, Uluslararası Teamül Hukuku, Beta, (2013).

Pellet Alain, 'Article 38', A. Zimmermann ve diğerleri. (eds.), The Statute of the International Court of Justice (2006).

Rumeysa Partalcı, "Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Antlaşmalarında Düzenlenen Adil ve Eşit Davranma Yükümlülüğü", *Milletlerarası Hukuk ve Milletle-*

rarası Özel Hukuk Bülteni, Yıl 37, Sayı 2, Kültür Sanat Basımevi, İstanbul, (2017).

Schreuer Christoph, 'Fair and Equitable Treatment in Arbitral Practice', *Journal of World Investment & Trade* 6 (2005).

Schwebel Stephen M., 'The Influence of Bilateral Investment Treaties on Customary International Law', ASIL Proceedings of the Annual Meeting, 98 (2004).

Small Catherine Yannaca, 'Fair and Equitable Treatment in International Investment Law', OECD Working Papers on International Investment (2004), No. 3.

Sornarajah Muthucumaraswamy, The International Law on Foreign Investment, 2. Baskı, (2004).

Tudor Ioana, The Fair and Equitable Treatment Standard in the International Law of Foreign Investment (2008).

UNCTAD, Fair and Equitable Treatment, Geneva, (1999).

UNCTAD, Bilateral Investment Treaties 1995-2006, (2007).

UNCTAD, International Investment Rule Making, UNCTAD/ITE/IIT2007/3 (2008).

UNCTAD, International Investment Instruments: A Compendium, Vol. III, (1996).

Vasciannie Stephen, 'The Fair and Equitable Treatment Standard in International Investment Law and Practice', British Yearbook of International Law, 70 (1999).